

VEIJO SYDÄNMETSÄ

Tämä artikkeli on julkaistu Pohjanmaan Historiallisen Seuran Miilu-lehdessä No 1/2006

HANNIN RAHAKÄTKÖ

Lehti uutinen 18.6.2004 Helsingin Sanomissa

Helsingin Sanomat julkaisi 18.6.2004 uutisen otsikolla ”*Huomattava raha-aarre löytyi Kannuksen metsästä*” Artikkelissa kerrotaan Toholampisen Aaro Paananen tekemästä hopearahalöydöstä. Malminetsintää harrastava Paananen jäljitti Hannin metsistä kultamalmin, sillä hän oli aiemmin löytänyt samoilta seuduilta kultapitoisen malmilohkareen, jolla hän oli voittanut palkinnon Geologisen Tutkimuskeskuksen malminetsintäkilpailussa.

Metallipaljastimen avulla Paananen osui todelliseen kultasuoneen. Erään kiven päältä löytyi 50 hopearahaa sekä kullatut käädyt.

Rahat olivat ilmeisesti olleet nahkapussissa, sillä rahojen välistä löytyi pieniä nahkappaleita ja ruostuneen soljen jäännöksiä.

Käädyt paljastuivat Museoviraston myöhemmissä tutkimuksissa erittäin harvinaiseksi skandinaavista tyyliä edustavaksi miesten vyöksi. Niitä on löydetty Suomesta vain muutama, joten löydöllä on huomattava kulttuurihistoriallinen arvo. Museovirasto tulee lunastamaan vyön kokoelmiinsa. ”*Vyön arvoa kuvastaa se, että vyötä ei voinut lähettää postissa Museovirastolle, vaan eräs museon työntekijä kuljetti sen junalla lastenvaunuihin kätkeytyneenä Helsinkiin*” kertoo Aaro Paananen artikkelissa.

Vanhin hopearahoista on vuodelta 1666 ja uusin vuodelta 1712. Hopearahat ovat säilyneet ihmeen hyvin kunnan alla lähes kolmesataa vuotta. Artikkelin mukaan rahat tulee ilmeisesti lunastamaan K.H.Renlundin museo Kokkolasta. Artikkelista kävi myös ilmi, että noin suurella rahamäärällä olisi omana aikanaan voinut ostaa 4 – 5 hevosta !

Artikkeliin haastateltu opettaja Heikki Pöyhtäri arveli, että rahat ovat pudonneet joltain kauppiaalta, joita seudulla aikanaan liikkui, kulkihan lähistöllä tervareitti Himangan satamaan.

Pohdintoja ja aavisteluja

Luettuani uutisen Helsingin Sanomista minulla heräsi rahojen vuosilukujen perusteella epäily, että kyseessä saattaisi olla isovihan aikainen rahakätkö. Isovihan aikaiset julmuudet alkoivat vuonna 1714, ja nuorin rahoista on vuodelta 1712. Mieleeni muistui myös sukututkimukseni tiimoilta eräs esivanhemmistani, nimittäin Matti Tuomaanpoika Hanni. Venäläiset kasakat kiduttivat ja surmasivat Matti Tuomaanpojan 11.10.1714.

Hämmästykseni herätti löydössä myös se, että rahat olivat kiven päällä. Ei oikein vaikuttanut siltä, että rahat olisi aikanaan kätkeyty. Ei tosin myöskään vaikuttanut todennäköiseltä, että ne olisivat pudonneet siihen. Ehkä kyseessä oli tilapäinen kätköpaikka.

Mieleeni nousi mielikuvituksellinen aavistus. Entä jos rahat olivat Matti Tuomaanpoika Hannin? Kuultuaan kasakkain tulosta hän kiirehti metsään ja jätti kiireessä rahat kiven päälle, aikoen myöhemmin noutaa ne sieltä! Kun hänet sitten surmattiin, rahojen sijainti jäi salaisuudeksi, ja syksyn lehdet peittivät sijaintipaikan.

Alpo Rahkosen kirje yleisönosastossa Lestinjoki lehdessä 21.6.2004

Sukututkimusta harrastava himankalainen Alpo Rahkonen kirjoitti muutaman päivän päästä yleisönosastoon kirjeen paikallislehti Lestijokeen:

Kun varakas talonisäntä Matti Tuomaanpoika Hanni, syntynyt 1662, sai tiedon, että ryssät olivat tulossa Hannille, otti hän rahansa, hopeavyön ja arvoesineet ja piilotti ne metsään.

Lokakuun 11. päivä 1714 ryssät surmasivat Matti Tuomaanpojan.

Näin kätköpaikka jäi salaiseksi. Myös hänen Matti poikansa joutui venäläisten vangiksi. Hän pääsi kuitenkin vuosien kuluttua karkaamaan. Kun Matti Matinpoika tuli kotiinsa Hannille, hän epäili, että hänen veljensä Iisakki Matinpoika, olisi löytänyt nämä sukukalleudet.

Tämä asia aiheutti veljesten välillä vakavan riidan, niin että Matti Matinpoika lähti Hannilta. Hän muutti vaimonsa ja kahden poikansa kanssa Himangan puolelle Saarenpäähän.

Matin viha ja epäily kalleuksista ei laantunut, ja niinpä hän ajoi kannetta veljeään Iisakki vastaan Lohtajan syyskäräjillä 1725. Matti halusi todistajaksi setänsä Iisakki Tuomaanpojan sekä äitinsä veljen Pekka Pekanpojan. Juttu jäi kuitenkin kesken, ja se raukesi, koska todistajia ei saatu käräjille.

Tässä asia selvinnee, miksi todistajat eivät saapuneet käräjille todistamaan: rahoja ja arvoesineistä ei ollut löydettykään. Matti syytti veljeään Iisakki turhaan, nehän löytyivät vasta nyt vuonna 2004.

Mielikuvituksellinen aavistukseni oli kuin olikin totta, rahat mitä todennäköisimmin kuuluivat aikanaan eräälle esi-isälleni.

Alpo Rahkosen tietolähde

Alpo Rahkonen on Matti Matinpojan jälkeläisiä ja asuu Saarenpään taloa Himangalla, samaa taloa johon Matti Matinpoika muutti Hannilta. Hän on tutkinut sukunsa alkujuuria yhdessä Lohtajalta kotoisin olevan samaan sukuun lukeutuvan Paavo Hanhisalon kanssa. FM Paavo Hanhisalo on kokenut ja ammattimainen tutkija ja hän on työskennellyt 25 vuotta arkistolaitoksen palveluksessa Jyväskylän ja Vaasan Maakunta-arkistoissa sekä Kansallisarkistossa.

Etsiessään vuonna 1994 Saarenpään ensimmäisen isännän Matti Matinpojan taustaa hän löysi Rahkosen mainitseman pöytäkirjan Lohtajan talvikäräjiltä 1725. Pöytäkirjassa Venäjältä vankeudesta palannut Matti Matinpoika Saarenpää nostaa kanteen veljeään Iisakki Matinpoika Hannia vastaan syystä, että Iisakki oli yksin hakenut metsästä heidän isänsä, jonka nimeä ei mainita, ennen venäläisten tuloa isonvihan aikana kätkemiä rahoja sekä hopeavyön. Hanhisalo oli etsinyt jutun jatkokäsittelyä, mutta Kansallisarkistosta ei löytynyt vuosien 1726-1727 kärjäpöytäkirjoja ja Hanhisalo päätteli, että juttu oli rauennut todistajien puutteessa. Hanhisalo kirjoitti löydöstään Alpo Rahkoselle, mutta ei tutkinut juttua sen pidemmälle, eikä myöskään suomentanut vaikeaselkoista pöytäkirjaa tarkasti. Jutussahan kiinnosti silloin ainoastaan Matti Matinpojan tausta, ei jutussa mainittu rahakätkö.

Kun Helsingin Sanomat sitten uutisoi löydön niin Alpo Rahkonen muisti Hanhisalolta saamansa tiedot ja kirjoitti kirjeen Lestijoki lehteen.

On ilmeisen harvinaista - kenties ainutlaatuista - että näin vanhan kätkön tekijä voidaan kiistattomasti tunnistaa. Ilman Paavo Hanhisaloa ja Alpo Rahkosta löytö olisi mitä ilmeisemmin jäänyt tunnistamatta.

Keskustelut Aaro Paanasen kanssa

Soitin vielä Aaro Paanaselle saadakseni löydöstä hieman lisätietoja. Paananen kertoi, että löytöpäivä oli jo 17.6.2003. Museoviraston pyynnöstä Paananen joutui kuitenkin pitämään löydön omana tietonaan vuoden ajan. Löytöpaikka on vajaan kahden kilometrin päässä Hannin talosta pienen niityn vieressä olevassa, osin rämettyneessä maastossa. Alueella oli

suoritettu viisi vuotta sitten aukkohakkuu ja sen jälkeen maapohja oli äestetty. Paananen oli alueelta aiemmin löytänyt kultapitoisen kivilohkareen ja liikkui nyt samalla alueella etsien silmähavaintojen perusteella samannäköisiä lohkkareita. Metsätraktori oli ilmeisesti ajanut kiven päältä ja samalla rikkonut vyön useampaan osaan.

*Aaro Paananen löytöpaikalla
Kuva: Heikki Pöyhkäri*

Kivi oli vain noin 30 cm korkea ja kun siihen oli paljastunut ura, niin liki 300 vuoden takaiset rahat olivat kuin tarjottimella kiven päällä. Vain viiden sentin karikekerroksen alta paljastui kaikkiaan 64 kahden ja neljän markan kolikkoa, jotka on painettu Kaarle XI:n ja Kaarle XII:n aikana. Pieniä jäämiä nahasta oli myös jäljellä, samoin jokin ruosteinen nuppi, joka on saattanut olla kukkaron solki. Rahojen numismaattinen arvo on nykyisin on noin 100-500 euroa kappaleelta.

Pyhimyksen kuvilla koristellussa vyössä on viistehiottuja, todennäköisesti kvartsikiviä. Toisiinsa yhdistetyistä ketjunosista koostuvan vyön leveys on 25 mm ja sen pisimmät osat 41 mm. Vyön lunastushintaa ei Museovirasto ole vielä määritellyt. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan yli 100 vuotta vanhat löydöt on muinaismuistolain mukaan toimitettava Museovirastolle, jolla on oikeus lunastaa ne löytäjältä. Jos lunastusoikeutta ei käytetä, löytö palautetaan löytäjälle.

Museoviraston mukaan nyt löydetty vyö on hopeinen kullattu renesanssivyö 1600-luvun alkupuolelta. Epäselvä leima HW saattaa

tarkoittaa turkulaista mestari Hartvig Wellighiä.

Onko lisätutkimuksiin aihetta

Asia näytti päälisin puolin selvitetyltä; Matti Tuomaanpoika oli kätkenyt rahat kiireessä venäläisten tulosta kuultuaan, ja kätkö jäi salaiseksi, kun kasakat surmasivat hänet. Ilmeisesti Matti-isä oli kuitenkin ehtinyt kertoa kätkön olemassaolosta pojilleen tai veljelleen, koska Matti-poika tiesi niitä Venäjältä palattuaan kaivata.

Alpo Rahkosen kanssa keskusteltuani selvisi myös se, että hänen käytössään ei ollut varsinaista käräjäoikeuspöytäkirjaa, vaan hän perusti tietonsa Paavo Hanhisalon kertomukseen asiakirjan sisällöstä, jossa kertomuksessa keskeisenä asiana ei ollut rahakätkö sinänsä.

Pohdittuani asiaa päätin kuitenkin selvittää asiaa perusteellisemmin, onhan kysymyksessä myös omien esipolvieni elämänvaiheista.

Niinpä päätin selvittää isonvihan aikaisia tapahtumia yleensä sekä isonvihan tapahtumia erikseen Lohtajalla. Etsin myös saatavilla olevaa tietoutta Matti Tuomaanpojasta ja hänen perheestään. Kansallisarkistosta tilasin valokopion alkuperäisestä käräjäoikeuspöytäkirjasta.

Isovihan aika

Ruotsin suurvallan lopun alku oli Kaarle XII joukkojen kärsimä tappio Pultavassa osana suurta Pohjan sota. Sota oli koetellut myös suomalaisten kestävyyttä. Ruotuarmeijan miesmäärä ei ollut riittänyt edes sodan alkutaisteluihin, ja joka neljäs suomalainen työkykyinen mies oli jo ensimmäisenä vuonna aseissa. Kun lisäksi ruotuarmeija lähetettiin Eurooppaan taistelemaan, niin Suomen puolustukseen ei miehiä ollut.

Tällaisessa tilanteessa Suomi joutui ottamaan vastaan venäläishyökkäyksen Pultavan tappion jälkeen. Ensimmäinen suuri vyöry tuli talvella 1710, jolloin venäläisten 13.000 miehen armeija ylitti jäätä pitkin Suomenlahden ja valloitti Viipurin ja Käkisalmen. Uusi hyökkäys alkoi 1713. Se herätti Suomessa suurta pelkoa, sillä pakolaiset levittivät jo etukäteen kauhutarinoita venäläisten julmuudesta. Ruotsiin lähti Suomesta pakoan noin 20.000 ihmistä. Viimeisellä hädän hetkellä Suomesta saatiin vielä kokoon yksi armeija ns. ”sarka-armeija” jonka taistelu Pälkäneellä kuitenkin päättyi tappioon. Helmikuussa 1714 yritettiin vielä vastarintaa Napuella, mutta vähät suomalaiset lyötiin täydellisesti. Loppuun imetyssä maassa alkoi venäläisten miehitysvalta.

Suuren Pohjan sodan aikainen sodankäynti oli julmaa. Erityisesti siviiliväestö joutui kärsimään. Ryöstely kuului sodan arkipäivään, ja siihen syyllistyivät sekä upseerit että rivimiehet. Sotaväen oli myös hankittava ruokatarvikkeensa taistelualueilta. Väkivallan käyttö paikallisväestöä kohtaan oli yleistä. Ihmishengen arvo ei ollut korkealla.

Eri osapuolten armeijat eivät olleet moraalisesti toisiaan parempia. Ruotsalaiset, suomalaiset ja venäläiset joukot käyttäytyivät yhtä brutaalisti valloittamiensa alueiden väestöä kohtaan. Suomen venäläismiehityksen aikaa 1713-1721 kutsutaan isovihaksi.

Venäläisten on arvioitu surmanneen isovihan aikana noin 5.000 suomalaista. Yli 10.000 ihmistä vietiin Venäjälle, ja vain viidennes heistä palasi takaisin.

Edellä olevat tiedot olen koonnut kirjasta: *Suomi kautta aikojen* (Valitut Palat).

Isovihan aikana myös Lohtajalaiset saivat tuntea, millaista on elää vihollisen miehittämässä maassa. Isovihan vaikutus väestökehitykseen oli suuri. Lohtajalta kuljetettiin maaherran antamien tietojen mukaan vankeina Venäjälle kaikkiaan 341 henkeä, heidän joukossaan siis myös vasta 15 vuoden ikäinen Matti Matinpoika Hanni.

Säätyläiset ja jotkut talonpojatkin pakenivat Ruotsiin, toiset piiloutuivat yläpitäjän terva- ja niittysaunoihin tai vielä edemmäs sisämaahan.

Aineelliset vahingot olivat mittavat. Aineellisista hävityksistä saamme eräitä hajatietoja vihan jälkeen laadituista tuomio- ja verokirjoista. Valaisevimpia ovat tuomiokirjoihin otetut nimismies Henrik Holstin johdolla vuosina 1722-1723 pidetyistä talonkatselmuksista kootut tiedot.

Minä vuonna nämä tihutyöt tapahtuivat, sitä ei nimismies Holstin tarkastuskertomuksissa yleensä mainita, mutta todennäköisimmin suurimmat tuhotyöt tapahtuivat jo syksyllä 1714, jolloin vihollisosastot liikkuivat Keski-Pohjanmaalla edestakaisin ja esiintyivät hillittömämmin kuin myöhemmin.

Pahinta kuitenkin oli, että viholliset nimenomaan syksyllä 1714 surmasivat Suur-Lohtajan alueella paljon viattomia ihmisiä. Lohtajan emäseurakunnasta tiedot surmatuista puuttuvat sen tähden, että papisto oli pakomatalla Ruotsissa. Ylikannukseen oli kuitenkin rohkeasti jäänyt pitäjän apulainen Johan Argillander, ja hän teki kappelikunnan kirkonkirjaan merkinnät vihollisen tappamista ja hänen hautaamistaan ihmisistä.

Argillanderin merkintöjen mukaan 36 Ylikannuksen kappelikunnan asukasta menetti tänä kauhussyksynä ja talvena vihollisen kädestä henkensä.

Vasta keväällä 1715 olot näyttivät siinä määrin rauhoittuneen, että Argillander uskalsi ruveta hautaamaan kuolleita. Niinpä huhtikuun 7 päivänä 1715 haudattiin yhdellä kertaa 15 vainajaa, joista yksitoista oli vihollisen edellisenä syksynä surmaamia. Heidän joukossaan oli myös Matti Tuomaanpoika Hanni. Toukokuun 7 päivänä kirkkomaahan kätettiin jälleen yhdeksän saman kohtalon saanutta. Argillander ei kuitenkaan saanut edes tietoonsa kaikkien surmattujen nimiä, puhumattakaan että hän olisi voinut heitä haudata.

Argillanderin merkitsemistä surmapäivistä voimme seurata vihollisosastojen liikehtimistä yläpitäjässä. Viimeistään lokakuun 6 päivänä 1714 viholliset ilmestyivät Ylikannuksen Mutkalammille ja ensitöikseen ottivat hengen Ainalissa asuvalta sotamiehen leskeltä Anna Juhontyttäreltä. Kaksi päivää myöhemmin koki samanlaisen kuoleman Liisa Matintytär, sukunimeltään luultavasti Hanni.

Lokakuun 11 päivänä 1714 viholliset kiduttivat ja tappoivat 66-vuotiaan *Matti Tuomaanpoika Hannin*.

Nämä tiedot on koottu *Suur-Lohtajan historiasta*.

Matti Tuomaanpoika Hanni

Tiedot Matti Tuomaanpoika Hannista ovat varsin puutteelliset. Kannuksen rippikirjat alkavat vasta vuodesta 1721, jolloin Matti oli jo surmattu. Kuolleiden ja syntyneiden luettelot alkavat 1700 luvun alusta, mutta ne ovat varsin puutteelliset. Niistä puuttuu runsaasti henkilöitä, joita niissä pitäisi olla.

FM Paavo Hanhisalo ja TM Matti Heininiemi ovat tutkineet sen aikaisia henkikirjoja sekä veroluetteloita. Heiltä saatujen tietojen sekä omien kirkonkirjoihin perustuvien tutkimusteni perusteella tiedetään kuitenkin mm. seuraavaa.

Matti Tuomaanpojan isä oli Tuomas Matinpoika Hanni (alkujaan ilmeisesti Kärki). Hän lienee syntynyt noin 1620-30, ja hänet on merkitty Hannin isännäksi isäntäluettelossa vuosina 1673-1685. Tuomas Matinpoika avioitui Anna Erkintyttären kanssa ja tästä avioliitosta syntyi ainakin seuraavat lapset:

Riitta	s. 1658	elossa vielä 1681
Erkki	s. 1657	k.9.5.1740
Liisa	s. 1661	k.14.1.1710
Jaakko	s. 1664	k.10.1.1728
Matti	s. 1668	k. 11.10.1714
Anna	s. -	elossa vielä 1696
Iisakki	s. 1671	k.16.3.1745

Erkki avioitui Liisa Matintyttären kanssa ilmeisesti 1683. Erkistä tulee vanhimpana poikana Hannin isäntä 1686. Erkin isännäys päättyi kun hänet irtisanottiin tilasta 1797 ja tehtiin myös perinnöttömäksi 1706 (Heiniemi). Erkki ja Liisa muuttivat Roikolaan ja heille syntyi seitsemän lasta..

Liisa avioitui Matti Joosefinpoika Hollannin kanssa ja heille syntyi viisi lasta

Jaakko tulee isännäksi Erkin jälkeen ja hänet mainitaan Hannin isäntänä vielä Kannuksen ensimmäisessä rippikirjassa 1723. Jaakon ensimmäinen vaimo Valpuri lienee kuollut 1700 luvun alkupuolella, eikä avioliitosta ole merkitty lapsia. Jaakko avioitui uudelleen 1.12.1707 Aune Iisakintytär Ainalin kanssa, ja tästä avioliitosta syntyi yhdeksän lasta.

Matti avioitui Susanna Pekantyttären kanssa ja tästä avioliitosta syntyi 10 lasta joista myöhemmin enemmän.

Matin nuorempi veli Iisakki avioitui Susanna Eliaantyttären kanssa ilmeisesti 1703 ja avioliitosta on merkitty 3 lasta. Susannan kuoltua Iisakki avioitui vielä Maria Sigfridintyttären kanssa. Vuoden 1723 rippikirjassa Iisakki ja Maria asuvat Hannissa. Iisakki esiintyy myöhemmin esille tulevassa käräjäoikeusjutussa asianosaisena.

Argillanderin merkintöjen mukaan isonvihan aikana saivat lisäksi surmansa 32 vuoden ikäinen Liisa Matintytär Hanni sekä 44 vuoden ikäinen Kaisa Matintytär Hanni. Heitä en ole onnistunut identifioimaan Hannista.

Matti Tuomaanpojan kuolinmerkinnän päiväys on 11.10.1714 ” af Ryssen mårder ochdräpen” eli venäläiset kasakat surmanneet. Matin iäksi on merkitty 66 vuotta, joten kuolinmerkinnästä laskettu syntymäaika olisi 1648.

Kuolinmerkinnässä oleva ikä on mitä ilmeisimmin väärä, koska Hanhialon mukaan henkikirjaan tullaan noin 20 vuoden iässä, ja Matti ilmestyy henkikirjaan 1686.

Myös Matin sisarusten iät ovat selvästi nuorempia, samoin vaimon Susanna Pekantyttären ikä on selvästi nuorempi. Oletettavasti Matti on syntynyt 1668. Se on sopusoinnussa myös sen kanssa, että hänen kaksi veljeään olivat isäntinä ennen häntä, joten Matti on syntynyt heidän jälkeensä.

Kuolinmerkintöjen ikämerkinnät sisältävät muutoinkin paljon virheitä, ja Matin kohdalla se on vielä ymmärrettävämpää, koska hänet haudattiin vasta seuraavana keväänä olojen vähän rauhoituttua. Ilmeisesti Matti Tuomaanpoika oli siis kuollessaan 46 vuoden ikäinen.

Matti Tuomaanpoika avioitui Susanna Pekantyttären kanssa noin 1695. Henkikirjojen mukaan Susanna tulee Hanniin 1695. Susanna oli syntynyt 1669, ja hän kuoli Hannissa vasta 3.2.1757. Hän eli näin 88 vuoden ikäiseksi.

Matille ja Susannalle syntyi lapsia seuraavasti:

Iisakki	noin 1696
Matti	30.3.1699
Jaakko	3.7.1700
Pekka	9.7.1701
Susanna	27.2.1703
Maria	16.4.1704
Erkki	1.5.1705
Liisa	27.4.1708
Kaarina	22.10.1710

Lapsista ainoastaan kaksi vanhinta eli Iisakki ja Matti elävät aikuisikään. Muut ovat kuolleet jo lapsena, vaikka heitä ei kuolleiden luetteloista löydykään. Matin ja Iisakin välissä on myös mahdollisesti ollut jo lapsena kuolleita sisarusia. Kannuksen ensimmäisestä rippikirjasta vuodelta 1721 löytyy sisarusista elossa enää ainoastaan Iisakki ja Matti. Isän saatua surmansa syksyllä 1714 Iisakki oli 18 vuoden ja Matti 15 vuoden ikäinen.

Hannin isäntänä oli Matin vanhempi veli Jaakko Tuomaanpoika.

Asian käsittely Lohtajan talvikäräjillä 12-16.1.1725

Sain Kansallisarkistosta valokopion käräjäoikeuspöytäkirjasta. Kun kysymys on käsin kirjoitetusta ja 300 vuotta vanhasta ruotsin kielestä, niin suomennos on äärimmäisen vaikeaa. Onnistuin kuitenkin löytämään Kouvolasta vanhoihin asiakirjoihin perehtyneen kääntäjän, joka on laatinut seuraavan suomennoksen:

”Väli-Kannuksesta oleva Matti Matinpoika Saarenpää tuli Oikeuteen ja kertoi, miten hänen Isänsä vainojen Aikana sinä aikana, kun hän itse (Matti Matinpoika) oli oleskellut Venäjällä, oli kätkenyt rahaa sekä Hopea vyön Metsään, joiden hän kotiin palattuaan oli saanut tietää veljensä Iisakki Matinpojan löytäneen, minkä hänen Setänä Iisakki Tuomaanpoika kuuluu hänelle kertoneen, mutta joka Iisakki Tuomaanpoika ei ollut täällä oikeudessa saapuvilla, vaikka Lautamies Kalle Mutka todisti, että hän oli hänet käräjille kutsunut asiansa kertomaan. Iisakki Matinpoika, joka nyt oli oikeudessa saapuvilla, tunnusti, että hänen Isänsä heidän metsään mennessään oli sanonut hänelle, että eräessä paikassa / tietysässä paikassa

erään niityn kupeessa on rahaa kätkössä säilytettynä, mutta todisteli painokkaasti niin paljon vähemmän löytäneensä siitä paikasta kuin hän Venäjän vallan aikaisen Kihlakunnantuomari Rohsin/Rossin aikana oli olettanut, että Matti Matinpoika olisi niitä löytänyt (marginaalin teksti: ja siksi hänet oli täytynyt vapauttaa valalla), mistä hänellä ei kuitenkaan ollut mitään Pöytäkirjan otetta näytettävänä; kuitenkin Viskaali, Kunnioitetun Elias Hanstramniuksen kerrottiin hänen mainitun Autuaan (Edesmenneen) Appensa elinaikana pitämän Pöytäkirjan olevan tallessa. Tällöin tuli esiin Pekka Pekanpoika Hanni, joka on näiden Osapuolten eno; ja jonka Kantaja Matti Matinpoika kutsui Todistajaksi, jota vastaan Iisakki Matinpoika jääväsi, että hän olisi ensin sanonut tämän Matinpojalle, joka myös tunnusti esittäen, että Iisakki siinä yhteydessä, kun he olivat menneet metsään, oli tuonut ilmi, että hänen Isänsä oli tunnustanut hänelle, missä rahoja olisivat kätkettynä / kätkettyinä, ja lisäsi, että hänelläkin hänen Isänsä jälkeen olisi ollut samassa kätkössä hänelle kuuluva perintöosuus, joista syistä hänelle ei voitu myöntää oikeutta todistajan valan vannomiseen.

Tästä päätettiin:

Koska Oikeus katsoo tarpeelliseksi ensiksi ja ennen kuin Oikeusasia voidaan viedä Päätökseen, kuulla Osapuolten Setää Iisakki Tuomaanpoikaa, joka, vaikka hänet oli lainmukaisesti menetellen Oikeuteen kutsuttu, ei ollut lähettänyt tietoa laillisesta esteestä eikä ollut saapunut paikalle. Siksi hänen on, saatuaan tiedon tästä päätöksestä, saavuttava seuraaville Käräjille; hänet tuomittiin kuitenkin tällaisessa perintöriidassa niskoittelustaan 3 Hopeamarkan sakkoon 33. Luvun mukaan. Myös Iisakki Matinpojan on seuraaville Käräjille hankittava asiaankuuluvalla osapuolelle tässä oikeusasiassa Edesmenneen Kihlakunnantuomari Rohsin/Rossin toimittama tutkimus (selvitys), jotta Oikeus voisi siitä saada tietää, onko Asiaa käsitelty; tämän jälkeen ja sitten kun kaikkea tässä mainittua on noudatettu, tullaan asiassa tekemään seuraava Ratkaisu”.

Mitä käräjäoikeuspöytäkirja kertoo

Matti Tuomaanpoika oli siis vainojen aikana Matti Matinpojan ollessa Venäjällä katkenyt metsään rahaa sekä hopeavyön.

Matti Matinpojan palattua kotiin hän oli kuullut sedältään Iisakki Tuomaanpojalta veljensä Iisakki Matinpojan löytäneen ne. Iisakki Tuomaanpoika ei kuitenkaan ollut läsnä oikeudessa todistamassa asiasta, vaikka lautamies Kalle Mutka todisti hänet kutsuneensa.

Iisakki Matinpoika tunnusti oikeudessa, että hänen isänsä Matti Tuomaanpoika oli heidän metsään mennessään kertonut, että tietyssä paikassa erään niityn kupeessa on rahaa kätkössä.

Iisakki kertoi kuitenkin paljon vähemmän siitä paikasta löytäneensä kuin mitä oli olettanut.

Oletus perustui ilmeisesti kihlakunnantuomari Rohsin aikanaan pitämään pöytäkirjaan, jota Iisakilla ei kuitenkaan ollut esittää. Oli myös mahdollista ja jopa todennäköistä, että isä oli kertonut Iisakille kuinka suuresta summasta oli kyse.

Matti Matinpoika kertoi myös, että Iisakki Matinpoika oli heidän metsään mennessään kertonut heidän isänsä kertoneen rahojen kätköpaikan. Matti Matinpoika lisäsi, että hänelläkin olisi ollut samassa kätkössä hänelle kuuluva perintöosuus.

Seuraavaan istuntoon on poikien setä Iisakki Tuomaanpoika saatava oikeuteen kuultavaksi.

Edelleen velvoitettiin Iisakki Matinpoika tuomaan seuraavaan istuntoon kihlakunnan tuomari Rohsin toimittama tutkimus.

Päätelmät

Ensinnäkin pöytäkirja vahvistaa kiistattomasti sen, että Paanasen löytämät rahat ja hopeavyö ovat Matti Tuomaanpojan kätkemiä. Lisäksi voidaan päätellä, että kätköä ei oltu tehty kiireessä, kuten oletin ja että Matti Tuomaanpoika oli kertonut kätkön olemassaolosta

pojalleen Iisakille, jopa kätkön sijainnin ” tietyssä paikassa niityn vieressä”. Myös Matti Tuomaanpojan veli, Iisakki Tuomaanpoika, oli tietoinen kätköstä. Joko Matti kertoi vielä eläessään siitä tai sitten Iisakki kertoi löytäneensä sen.

Huomionarvoista on erityisesti se, että Iisakki kertoi löytäneensä sieltä paljon vähemmän kuin mitä oli olettanut. Perustuiko oletus isän kertomukseen, vai kihlakunnan tuomarin tekemään tutkimukseen isovihan hävityksistä, sitä emme varmuudella voi tietää.

Tästä joudutaan kuitenkin siihen ilmiselvään päätelmään, että kätkössä on alun perin ollut enemmän ja että osa kätköstä oli ilmeisesti siirretty pois. Myös Matti Matinpojan maininta, että kätkössä olisi ollut hänellekin kuuluva perintöosuus, antaa mahdollisuuden olettaa kätkön olleen kahdelle pojalle varattu perintöosa. Tuntuu luonnolliselta, että perintöosan isä oli jo valmiiksi jakanut kahteen osaan.

Kun vielä muistamme, että Paanasen löydössä oli myös jäänteitä mahdollisesta kukkarosta tai pussista, niin uskottavaksi mahdollisuudeksi näyttäisi jäävän seuraava olettaus:

Matti oli jakanut kätkön molemmille pojilleen eri pusseihin. Toisen pussin jokin eläin, todennäköisesti kettu, tonki esille ja siirsi sen lähistöllä olevan kiven päälle, johon se sitten hautautui karikkeiden alle.

Tämän kanssa soposoinnussa on myös Museoviraston lausuma siitä, että vyöstä osa puuttuu ts. se ei ole täysimittainen.

Arvoitukseksi jää Matti Matinpojan kertomus siitä, että isä oli tehnyt kätkön hänen ollessa Venäjällä. Vietiinkö Matti-poika Venäjälle vangiksi jo ennen Isän surmaamista.

Pöytäkirja kertoo myös, että jutun käsittelyn odotettiin jatkuvan oikeudessa.

Osa rahakätkön rahoja sekä kappale vyötä / kuva: Heikki Pöyhtäri

Asian jatkokäsittelyä olen etsinyt Kansallisarkistosta. Sieltä kuitenkin puuttuvat vuodet 1726 ja 1727, jolloin asiaa on todennäköisesti käsitelty seuraavan kerran.

Vaasan Maakunta-arkistossa suoritettu tutkimus osoitti, että vuonna 1726 asiaa ei ollut käsitelty syys- tai talvikäräjillä. Vuosi 1727 puuttuu myös Maakunta-arkistosta. Mikäli asian jatkokäsittely on ollut 1727, niin siitä ei ole mahdollista saada tietoja pöytäkirjojen puuttumisen vuoksi.

Vaasan Maakunta-arkistosta on myös tarkistettu nimismies Henrik Holstin pitämät talonkatselmukset isovihan jälkeen. Näissä katselmuksissa ei ole tullut esille Hannin talossa mahdollisesti pidettyä katselmusta.

Lohtajan talvikäräjillä 18-20 ja 22.1.1728 asia on vielä ollut lyhyesti esillä. Pöytäkirja löytyy sekä Kansallisarkistosta, että Vaasan Maakunta-arkistosta.

Suomennettuna pöytäkirja kuuluu seuraavasti:

Käsittelyssä oli veljesten Matti ja Iisakki Matinpoikien ja heidän setänsä Iisakki Tuomaanpojan (Kärkisojan kylästä) välinen selvittämätön riita-asia, jossa Matti vaati isänsä poismenon jälkeen irtainta omaisuutta Iisakilta ja Iisakki puolestaan sedältään Iisakki Tuomaanpojalta, sikäli kun hän on isännöinyt Hannin 2/3 manttaalin Kruunun ruotutilaa. Rykmentinkirjuri Holst määrättiin suorittamaan yhdessä kahden lautamiehen kanssa inventaario Iisakki Tuomaanpojan hallussa olevasta irtaimistosta ja jakamaan se asianosaisten kesken.

Elleivät osapuolet voi sopia hääkestityksestä, jota Matti vaatii, se jätetään oikeuden päätöksen varaan.

Pöytäkirjasta voi päätellä ainakin sen, että asia on jossain muodossa ollut esillä, mahdollisesti juuri 1727. Asian luonne on myös osittain muuttunut, ja poikain setä on tullut osalliseksi riita-asiaan. Osallisuus ilmeisesti perustui joko epäilykseen, että poikain setä olisi löytänyt osan kätkestä tai sitten pelkästään siihen, että hän oli Hannin isäntä ja pojilla oli isänsä perintöosuutta talosta saatavana.

Perintöoikeus siihen aikaan koski ilmeisesti vain irtaimistoa. Talo oli ns. kruunun ruotutila, johon ei ymmärtääkseni ollut perintöoikeutta.

Maininta hääateriasta, jota Matti myös vaatii, on erikoiselta kuulostava. Milloin Matti palasi venäjältä, sitä en ole pystynyt selvittämään. Hän avioitui kuitenkin 20-vuoden ikäisenä 1719 Liisa Antintyttären (oletettavasti Suikola) kanssa ja häät lienee pidetty Hannissa. Viimeinen rippimerkintä Hannin rippikirjasta Matilla ja Liisalla löytyy 2.2.1723. Joko 1723 syksyllä tai 1724 alussa he muuttivat Saarenpään, jonka isännäksi Matti on merkitty.

Muutama vuosi Saarenpään muuton jälkeen Matti nosti kanteen veljeään Iisakkia vastaan.

* * *

K.H.Renlundin museo on myöhemmin lunastanut osan rahoista kokoelmiinsa ja rahat ovat näytteillä museossa. Myös vyön saamisesta samaan museoon on hyviä toiveita.

Mikäli päätelmäni kätkestä ovat oikeita, niin puolet rahoista ja puolet vyöstä jäivät Iisakki Matinpojalle. Vieläkö vyön puolikas saattaisi löytyä jostain? Iisakki Matinpoika Hannin perukirjaa, jossa siitä pitäisi olla maininta, ei löydy Vaasan Maakunta-arkistosta.

Pyhännällä 16.3.2006

Veijo Sydänmetsä

*Kirjoittaja on Pyhäntäläinen sukututkimusharrastaja,
joka on Matti Tuomaanpojan jälkeläinen
kymmenennessä sukupolvessa*